

موسیقی کُرال ایران

مطالعه‌ای تاریخی - تحلیلی

حمید عسکری رابری

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

موسیقی کُرال ایران مطالعه‌ای تاریخی - تحلیلی

موشناسه: حمید عسکری رابری، حمید، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام بدیدآورد: موسیقی کُرال ایران؛ مطالعه‌ای تاریخی - تحلیلی/
تالیف حمید عسکری رابری؛ ویراستار احسان مجیدی.
مشخصات نشر: تهران: کتاب آبان، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۲۲۳ ص:؛ نمودار: ۲۱۱/۴۵ س.م.
شابک: 978-622-6025-02-7
وضیعت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۱۶-۲۱۱.
موضوع: موسیقی کُرال -- ایران
موضوع: Choral music -- Iran
موضوع: آهنگسازان ایرانی -- قرن ۱۴ -- مصاحبه‌ها
Composers -- Iran -- 20th century -- Interviews
رده بندی کنگره: ML۱۵۵۱
رده بندی دیویی: ۷۸۹/۹۷۲۲۲
شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۷-۷۷۳

تألیف: حمید عسکری رابری
ویراستار: احسان مجیدی
مدیر هنری و طراح جلد: احسان رضوانی
صفحه‌آرایی: آتلیه گرافیک آبان (نوشین اله‌دینی)
لیتوگرافی: جامع هنر
چاپ و صحافی: واژه
نوبت چاپ: اول
سال چاپ: ۱۴۰۱
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۲۵-۰۲-۷

انتشارات کتاب آبان

تهران اخیابان انقلاب اخیابان فخررزی کوی فاتحی داریان پلاک ۲ طبقه همکف واحد ۱۰ شماره تماس: ۰۲۱-۶۶۹۵۵۰۱۴ اکدپستی: ۱۳۱۴۷۳۴۸۶۶
وبسایت: www.abanbooks.com | پست الکترونیک: info@abanbooks.com

موسیقی کُرال ایران، مطالعه‌ای تاریخی
تحلیلی -

۹ 786226 025027
انتشارات کتاب آبان ۸۵۰,۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۱۱ پیشگفتار
۱۳ دیباچه
۱۹	▪ فصل اول تاریخچه موسیقی کُرال ایران
۲۱	• موسیقی کُرال ایران تا انقلاب اسلامی
۲۱ مقدمه
۲۲ آواز جمعی در مدرسه عالی موسیقی
۲۳ گروه کُر هنرستان عالی موسیقی
۲۴ فعالیت گروه‌های کُر ایرانی از دهه ۱۳۲۰ تا سال ۱۳۵۷
۲۷ بسترهای معرفی و شناخت موسیقی کلاسیک
۲۹ نقش مسابقات سرود و موسیقی مدارس
۳۰ نقش موسیقی دانان ارمنی در موسیقی کُرال ایران
۳۷	• موسیقی کُرال ایران پس از انقلاب اسلامی
۳۷ مقدمه
۳۸ جریان‌سازان موسیقی کُرال پس از سال ۱۳۵۷
۴۴	• آثار کُرال آهنگسازان ایرانی
۵۷ گروه‌های کُر ایرانی
۶۰ فعالیت گروه‌های کُر ایرانی در دهه‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۰
۷۱	▪ فصل دوم مسائل و چالش‌های موسیقی کُرال ایران
۷۳	• مسائل موسیقی کُرال ایران
۷۳ الف) مسئله بافت موسیقایی
۷۷ ب) مسئله پیوند شعر و موسیقی آوازی
۷۹ ج) مسئله تنظیم کُرال آوازهای محلی ایرانی
۸۲ د) مسئله هویت موسیقایی
۸۶	• چالش‌های موسیقی کُرال ایران

الف) محدودیت کارگان کُرال	۸۶
ب) پیچیدگی‌های نگارش آثار کُرال	۸۸
ج) غرابت شیوه آواز کلاسیک	۹۵
■ فصل سوم گسترش موسیقی کُرال در ایران؛ ضرورت‌ها، موانع و راه‌های گسترش	
• ضرورت گسترش موسیقی کُرال در ایران	۱۰۱
الف) جنبه‌های اجتماعی	۱۰۱
ب) جنبه‌های موسیقایی	۱۰۳
ج) جنبه‌های ادبی	۱۰۵
• موانع گسترش موسیقی کُرال در ایران	۱۰۸
الف) واکنش‌های بازدارنده موسیقی‌دانان ایرانی	۱۰۸
ب) ناهم‌واری بستر آموزش موسیقی کلاسیک	۱۱۱
ج) موانع جامعه‌شناختی	۱۱۳
د) کمبود آثار کُرال ایرانی	۱۱۴
ه) تفاوت زیبایی‌شناسی آواز کلاسیک و آواز ایرانی	۱۱۶
و) محدودیت توانایی‌های فنی گروه‌های کُر ایرانی	۱۱۸
ز) ضعف تربیت شنوایی موسیقایی در جامعه ایرانی	۱۱۹
• راه‌های گسترش موسیقی کُرال در ایران	۱۲۰
الف) تقویت بنیه‌های نظری کُرال نویسی	۱۲۱
ب) حمایت از نگارش، اجرا و انتشار آثار کُرال	۱۲۲
ج) تقویت توانایی‌های گروه‌های کُر	۱۲۳
د) شکل‌گیری انجمن کُرال ایران	۱۲۵
ه) آشناساختن عامه مردم با موسیقی کُرال	۱۲۵
و) حمایت از فعالیت سرود دانش‌آموزی در مدارس	۱۲۷
■ فصل چهارم مصاحبه با آهنگسازان، رهبران کُر و پژوهشگران	
مقدمه	۱۳۱
محمد رضا آزاده‌فر	۱۳۴

۱۳۶ هومان اسعدی
۱۴۰ امیر اسلامی
۱۴۲ اتابک الیاسی
۱۴۵ رازمیک اوحانیان
۱۵۰ امیر آهنگ
۱۵۹ آربی بابومیان
۱۶۰ احمد پژمان
۱۶۴ محمدرضا تقضلی
۱۶۶ لوریس چکنوریان
۱۶۹ حمیدرضا دیبازر
۱۷۲ وارثان ساهاکیان
۱۷۳ محمد سریر
۱۷۶ محمدرضا سعید شریفیان
۱۸۱ علیرضا شفقی نژاد
۱۸۲ میلاد عمرانلو
۱۸۷ ساسان فاطمی
۱۸۸ شاهین فرهنگ
۱۹۱ مهدی قاسمی
۱۹۵ شریف لطفی
۱۹۷ سید علیرضا میرعلی نقی
۲۰۳ امین هنرمند
۲۰۷ جمع بندی و سخن پایانی
۲۱۱ منابع
۲۱۵ منابع لاتین
۲۱۶ مصاحبه ها
۲۱۷ نمایه اشخاص
۲۲۲ نمایه موضوعی

- ۱۵- گزاره «محدودیت‌های آوازخوانی زنان در جامعه مذهبی ایران (پس از انقلاب اسلامی) بر کاهش کیفیت آوازی گروه‌های کُر مؤثر بوده است.» ۱۱۹
- ۱۶- گزاره «دانشگاه‌های ایران برای تربیت آهنگسازان کُرال‌نویس برنامه‌ای ندارند.» ۱۲۱
- ۱۷- گزاره «طرح مقوله چندصدایی در موسیقی ایرانی می‌تواند بستر مناسبی برای رشد موسیقی کُرال ایرانی فراهم کند.» ۱۲۲
- ۱۸- گزاره «موسیقی کُرال ایرانی فقط با حمایت بخش دولتی می‌تواند به سطح حرفه‌ای برسد.» ۱۲۳
- ۱۹- گزاره «رشد فزاینده دانش‌آموختگان رشته موسیقی برگسترش کمی گروه‌های کُر ایرانی در دو دهه اخیر تأثیر داشته است.» ۱۲۴
- ۲۰- گزاره «افزایش تعداد گروه‌های کُر ایرانی در دو دهه اخیر به رشد کیفی موسیقی کُرال ایران منجر نشده است.» ۱۲۵
- ۲۱- گزاره «آثار کُرال آکاپلا بیشتر از کُرال‌هایی که ساز (آنسامبل) همراهی‌کننده دارند برای مخاطبان ایرانی جذابیت دارند.» ۱۲۷
- ۲۲- گزاره «فعالیت سرود مدرسه‌ای زمینه‌ساز رشد موسیقی کُرال کشور است.» ۱۲۷

دیباچه

موسیقی کُرال^۱، پیشینه کوتاهی در موسیقی معاصر ایران دارد. «سه داستان شاهنامه» برای گروه کُر و ارکستر سمفونیک، ساخته غلامحسین مین‌باشیان، نخستین اثر کُرال فارسی است که در مهرماه ۱۳۱۳ با همراهی گروه کُر به رهبری نیکل گالاندریان اجرا شده است؛ و نخستین گزارش از شکل‌گیری گروه کُر فارسی زبان به تأسیس کُر هنرستان عالی موسیقی به رهبری روبن (روبیگ) گریگوریان، در سال ۱۳۲۵ مربوط است. گریگوریان، همچنین چند آواز محلی ایرانی برای کُر هنرستان عالی موسیقی تنظیم کرده است که اولین نمونه‌های کُرال آکاپلا در تاریخ موسیقی ایران به شمار می‌روند. ظرفیت‌ها، امکانات و جاذبه‌های گروه کُر سبب شده که در دهه‌های گذشته، آهنگسازان ایرانی برای کُر آثاری بنویسند و یا از گروه کُر در ساختار آثار موسیقایی نظیر اپرا، کانتات، سمفونی، و نظایر آن استفاده کنند. باین‌همه، آثار کُرال آهنگسازان ایرانی، بنا به دلایل متعددی، کمتر مورد توجه پژوهشگران موسیقی معاصر ایران قرار گرفته و در نتیجه، سیمای موسیقی کُرال ایران پوشیده مانده است. از این رو، فقدان منابع مکتوب و عدم دسترسی مطلوب به آثار کُرال آهنگسازان ایرانی، موجب شده تا امروزه آهنگساز کُرال نویس، از یافته‌های موسیقی کُرال ایرانی محروم مانده و در مسیر خلق اثر، تکیه‌گاه‌های مطمئنی نداشته باشد.

۱. در متون ادبیات موسیقی معاصر ایران، به جای موسیقی کُرال از برگردان‌های «آواز جمعی»، «آواز گروهی»، «هم‌سرایی»، و «هم‌آوایی» نیز استفاده شده است.

موسیقی کُرال به‌عنوان پدیده‌ی موسیقایی نو که خاستگاه آن موسیقی کلاسیک است، از آغاز شکل‌گیری در ایران با مسائلی نظیر «هویت موسیقایی»، «بافت موسیقایی»، «پیوند شعر و موسیقی آوازی» و «تنظیم آوازهای محلی» مواجه بوده؛ که آهنگسازان ایرانی برای برخی از آنها راه‌حل‌هایی یافته و در آثار کُرال خود به کار گرفته‌اند. افزون بر مسائل مذکور، موسیقی کُرال ایران با چالش‌هایی نظیر «پیچیدگی نگارش آثار کُرال فارسی» و «غرابت شیوه‌ی آواز کلاسیک با ذائقه‌ی شنیداری ایرانیان» درگیر بوده که همواره آهنگسازان کُرال‌نویس، رهبران و خوانندگان گروه‌های کُر و مخاطبان را به خود مشغول داشته است. در این میان موانعی همچون «واکنش‌های بازدارنده‌ی موسیقی دانان ایرانی»، «ناهمواری بستر آموزش موسیقی کلاسیک» و «محدودیت توانایی‌های فنی گروه‌های کُر ایرانی» بر پیچیدگی‌های آفرینش و اجرای آثار کُرال در ایران افزوده و گسترش آن را محدود ساخته است. به نظر می‌رسد که مطالعه‌ی جنبه‌های گوناگون موسیقی کُرال ایران می‌تواند در شکل‌گیری نگاهی عمیق‌تر به این حوزه و انسجام فعالیت‌های کُرال در کشور مؤثر واقع شده، آهنگسازان و رهبران گروه‌های کُر را چاره‌جویانه به فکر راه‌حل‌هایی جامعه‌شناختی و زیبایی‌شناختی در جهت معرفی و ترویج بهینه‌ی این گونه‌ی موسیقی آوازی گروهی بیندازد.

منابع مکتوب موسیقی کُرال ایران بسیار محدود و عمدتاً جنبه‌ی گزارشی دارند. امیراشرف آریان‌پور که خود عضو گروه کُر هنرستان موسیقی به‌رهبری گریگوریان بوده، در کتاب موسیقی ایران از انقلاب مشروطیت تا انقلاب جمهوری اسلامی ایران درباره‌ی شکل‌گیری و فعالیت گروه‌های کُر در ایران و اجرای برخی آثار کُرال گزارش‌هایی داده است (آریان‌پور، ۱۳۹۳). ایشان همچنین در مجله موسیقی نوشته‌هایی نظیر «از آواز و گروه آواز جمعی تا اجرای اولین اپرا در ایران» دارد که از منابع ارزشمند در زمینه شکل‌گیری گروه‌های کُر در ایران به‌شمار می‌رود (آریان‌پور، ۱۳۴۴). افزون بر این، نشریه‌ی تخصصی گزارش موسیقی در «ویژه‌نامه‌ی موسیقی کُرال» مصاحبه‌هایی خواندنی با رهبران شاخص کُر ایران، نظیر اولین باغچه‌بان، آلفرد ماردویان، گورگن موسسیان و هراچوهی ماکاریان منتشر کرده است (باغچه‌بان و همکاران، ۱۳۸۸، ۷-۱۴). از

معدود منابع تحلیلی در این حوزه می‌توان به مقاله‌های «سیر تطور تنظیم آوازهای محلی ایرانی برای گروه کُر و رهیافت‌های نوین» (عسکری رابری، ۱۳۹۳) و «چالش‌ها و موانع گسترش موسیقی کُرال در ایران» اشاره کرد (عسکری رابری، ۱۳۹۹).

پژوهش در حوزه موسیقی کُرال ایران با محدودیت‌ها و پیچیدگی‌های فراوانی مواجه است. نخست آنکه آرشیو مدونی از آثار کُرال آهنگسازان ایرانی، چه به صورت پارتیتور و چه نمونه صوتی، که دربرگیرنده گستره مرزهای موسیقی کُرال کشور باشد، وجود ندارد. آثار کُرال آهنگسازان ایرانی عمدتاً به صورت دست‌نوشته بین علاقه‌مندان دست‌به‌دست می‌شود. بخشی از این آثار در اختیار ورثه آهنگسازان است و از برخی آثار، تنها یک عنوان در خاطره جمعی مانده است؛ گو اینکه عدم مستندسازی، شوربختانه محدود به موسیقی کُرال هم نیست. جست‌وجوها نشان می‌دهد که تاکنون، تعداد اندکی پارتیتور از آثار کُرال آهنگسازان ایرانی منتشر شده است:

- ۱- «ترانه‌های روستایی ایران» اثر روبن گریگوریان، که به همت انجمن جوانان ارامنه ایران انتشار یافته است (گریگوریان، ۱۳۲۷).
 - ۲- «مجموعه آثار کُرال» سرگنی آقاجانیان، که شامل آثار ارمنی و ایرانی این آهنگساز است و در ارمنستان انتشار یافته است (۲۰۱۰).
 - ۳- آثار کُرال بهزاد رنجبران برای کُر و ارکستر در مجموعه «ما همه یکی هستیم»^۱ (Ranjbaran, 2018) و قطعه‌ای آکاپلا با همین عنوان که در واقع روی شعر سعدی با مطلع «بنی آدم اعضای یک پیکرند، که در آفرینش ز یک گوهرند» نوشته شده است (Ranjbaran, 2011).
 - ۴- آثار کُرال مسعود نکویی در مجموعه‌های «بشکی»، «کاروونسرا» و «پته» منتشر شده است (نکویی، ۱۳۹۲).
- شایان ذکر است تاکنون تحلیل و نقد موسیقی کُرال در ادبیات موسیقی معاصر ایران جایی نداشته و معدود منابع مکتوب حوزه موسیقی کُرال نیز بیشتر شامل گزارش‌هایی از فعالیت‌های گروه‌های کُر و محدود به ثبت برخی رویدادهای این حوزه‌اند. چنین

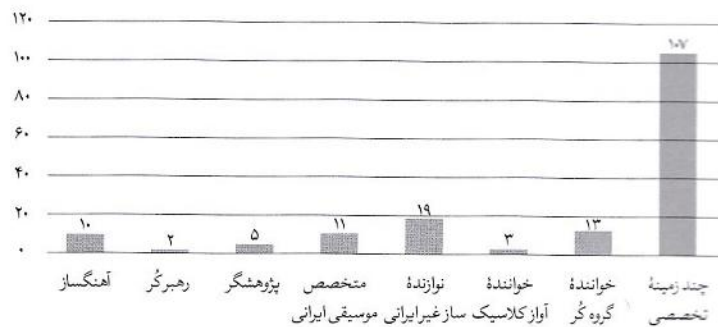
منابعی، مانند مجلات موسیقی دهه‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۰ شمسی، بیشتر جنبه خبری داشته و کمتر به نقد و بررسی آثار کُرال و یا انعکاس دیدگاه جامعه موسیقی نسبت به اجرای آنها پرداخته‌اند.

کتاب حاضر، ضمن معرفی اجمالی موسیقی کُرال ایران، اهداف زیر را دنبال می‌کند:

- ۱- تدوین تاریخچه و مستندسازی دستاوردهای حوزه موسیقی کُرال ایران
 - ۲- بررسی و تحلیل مسائل و چالش‌های موسیقی کُرال در ایران
 - ۳- بررسی ضرورت‌ها، موانع و راه‌های توسعه موسیقی کُرال در ایران
 - ۴- فراهم ساختن بستر مناسب برای پژوهش‌های آتی در زمینه موسیقی معاصر ایران
- به دلیل کمبود منابع مکتوب، بخشی از داده‌های پژوهش حاضر به روش میدانی و پیمایشی، با استفاده از ابزارهای مصاحبه و پرسش‌نامه گردآوری شده است. مصاحبه‌ها با بیست و دو نفر از موسیقی‌دانان برجسته ایرانی شامل آهنگسازان کُرال نویس، رهبران کُر و پژوهشگران، پیرامون مباحثی همچون پیچیدگی‌های نگارش و اجرای آثار کُرال فارسی، موانع و راه‌های گسترش موسیقی کُرال در ایران و نظایر آن صورت گرفته است. بنا به دلایلی که در ابتدای فصل چهارم برشمرده شده، متن کامل مصاحبه‌ها نیز در فصل آخر کتاب جای گرفته است.

گزاره‌های پرسش‌نامه از داده‌های مطالعه اسنادی پژوهش و شامل مسائل مهم فنی و اجرایی موسیقی کُرال ایران به دست آمده است که نگارنده به‌عنوان آهنگساز کُرال نویس و رهبر کُر با آنها مواجه بوده است. برای تقویت استحکام پرسش‌نامه، ابتدا گزاره‌های موردنظر برای هشت نفر از موسیقی‌دانان متخصص در حوزه موسیقی کُرال ارسال و با لحاظ دیدگاه‌های آنان پرسش‌نامه نهایی به شیوه طیف لیکرت به صورت پنج‌گزینه‌ای تنظیم و با نرم‌افزار spss تحلیل گردید. در تکمیل پرسش‌نامه یکصد و هفتاد نفر از آهنگسازان، رهبران کُر، پژوهشگران، متخصصان حوزه موسیقی ایرانی (نوازنده، خواننده و پژوهشگر)، نوازندگان سازهای غیرایرانی، آوازخوانان کلاسیک و خوانندگان گروه‌های کُر (با بیش از چهار سال سابقه) مشارکت کردند. یکصد و هفت نفر از اعضای جامعه آماری در چند حوزه تخصصی فعالیت داشتند. در نمودار شماره یک، پراکندگی

حوزه‌های تخصصی جامعه آماری پرسش‌نامه موسیقی کُرال ایران نشان داده شده است.

نمودار شماره ۱- پراکندگی حوزه‌های تخصصی جامعه آماری پرسشنامه موسیقی کُرال ایران

پاسخ‌های جامعه آماری به بیست و یک گزاره پرسش‌نامه در فرایند تحلیل مسائل، چالش‌ها، ضرورت‌ها، موانع و راه‌های گسترش موسیقی کُرال در ایران (فصل‌های دوم و سوم کتاب) استفاده شده است. در نمودارهای پاسخ‌های جامعه آماری، اعداد مقابل گزینه‌ها، بر مبنای تعداد پاسخ‌دهندگان به هر گزینه تنظیم شده است. قابل ذکر است که در پاسخ به برخی از پرسش‌ها، بین یک تا چهار نفر از اعضای جامعه آماری، گزینه‌ای را انتخاب نکرده‌اند.

این کتاب بر بخشی از تاریخ موسیقی معاصر ایران پرتوافکننده، وسعی داشته موسیقی کُرال ایران را از جنبه‌های گوناگون معرفی کند و کاربردهایی به شرح زیر دارد:

الف) برای پژوهشگران، به عنوان منبع نگارش تاریخ موسیقی معاصر ایران (مبحث موسیقی کُرال) سودمند است.

ب) بر ذهن و زبان موسیقایی آهنگسازان جوان علاقه‌مند به نگارش قطعات کُرال اثرگذار است.

ج) برای رهبران و خوانندگان گروه‌های کُر، به ویژه در جهت‌گزینش و تفسیر آثار کُرال مفید است.

پژوهش حاضر تاریخچه موسیقی گُرال ایران را ترسیم کرده و مسائل، چالش‌ها، موانع، ضرورت‌ها و راه‌های گسترش آن را بررسی کرده است. محدودیت منابع مکتوب باعث بهره‌گیری از روش میدانی شده و برای انجام تحلیل‌های دقیق‌تر، مصاحبه‌هایی با بیست و دو نفر از آهنگسازان، رهبران کُر و پژوهشگران ایرانی پیرامون موسیقی گُرال صورت پذیرفته است و به جهت اهمیت دیدگاه‌های ایشان، متن کامل مصاحبه‌ها نیز در فصل آخر کتاب منتشر شده است.

کتاب «موسیقی گُرال ایران» برای رهبران و خوانندگان گروه‌های کُر، به‌ویژه در جهت گزینش و تفسیر قطعات گُرال مفید است، برای آهنگسازان سودمند است، به‌عنوان منبع درس آواز جمعی (گروهی) هنرستان موسیقی و مراکز دانشگاهی قابل استفاده است، برای علاقه‌مندان موسیقی معاصر ایران خواندنی است.

انتشارات کتاب آبان منتشر کرده است:

- آواز خوانی، دانش صداسازی و خواندن / هوگو پینکستر بور
- تکنیک آواز، روش تمرین و آموزش خوانندگی / لارا برانینگ
- گفتمان‌های فرهنگی و جریان‌های هنری ایران / محمد رضا مریدی

